

YEDİ MEKANİK KUŞ İLE ÜÇ UÇAN TÜRK

SENAN BİLGİN

İnsanlar kadar eski uçmak tutkusu her çağın insanını, gökleri kuşlarla paylaşmak amacıyla, çeşitli araçlar yapmaya yöneltmiştir. Yaşadıkları devirlerde «büyücü veya deli» diye nitelendirilen bu kişiler bilerek veya bilmeyerek modern havacılık ve uzay çalışmalarının temelini hayatları pahasına atmışlardır. Eğer onlar olmasaydı, bugün dev çet uçaklarının rahat koltuklarına kurulup dünyanın bir ucundan diğerine akılalmaz bir hızla uçamazdık.

Havacılık tarihi konusundâ pek çok şey söylenip yazılmasına rağmen «yedi mekanik kuş» konusuna pek değinilmemiştir. Sebep de havacılık tarihçilerinin bu konuda bir türlü fikir birliğine varamamalarıdır. İster hayâl, ister gerçek olsun, bu araçların havacılık alanındaki olumlu katkıları büyüktür. Bu arada üç Türk'ün havacılık konusundaki çalışmalarını da aksettirmek ilginç olacaktır.

Uçurtmanın ataları olarak MÖ. 4 yüzyıl Çinlileri kabul edilmektedir. Bu tarihlerde Mo Tzu adlı bir meraklı üç yıl uğraşarak gerçekten uçabilen tahta bir kuş yapmış fakat eseri denemelerinin ilk gününde düşüp parçalanmıştır. Tzu'nun Kunguşu adını verdiği eserini ilk uçurtma saymak mümkündür. Buna benzer diğer bir tahta kuş M.S. 2. Yüzyılda yapılan Tarentli Arkitias'ın «tahta güvercinidir.» Bu kuşun hava akımlarından yararlanan kanatları ile uçtuğu, manyetik güçlerin etkisi ile yükseldiği konusunda çeşitli görüşler vardır. Bunlardan en akla yatkın «aura spiritus inclusa» yani basınçlı hava veya buhar gücüdür.

Orta çağ ve rönesans devrinde kendi kendine uçabilecek araçların (automata) yapımı için çaba harcanmıştır. Bu devir-

de yapılıp uçurulan araçlar insanın göklerle yükselme hülyasında önemli bir aşamadır. 1420 yıllarında Giovanni da Fontana adlı bir İtalyan yazdığı eserinde roket gücü ile çalışan ve girilmesi mümkün olmayan yapıların yüksekliklerinin ölçülmesi ile güç erişilen uzaklıkların tesbitinde kullanılacak bir roket yapımını önermiştir. Daha çok askeri amaçlarla, kale kuşatmalarında burç boyu ve lâğım (istihkâm tünelleri) uzunluklarını arkasına balğı ipe ölçeblecek bu kuşun kullanılıp kullanılmadığı kesinlikle bilinmemektedir.

15. yüzyılın sonlarına doğru Alman astronomu Regiomontanus'un metalden bir kartal yaparak uçurduğu ve misafirlerini eğlendirdiği, hattâ şehre giren Kutsal Roma Germen İmparatorunu metal kartalı ile karşıladığı söylenmektedir. Aynı çağın diğer bir automatacısı ise Giovanni Torriano'dur. Torriano yaptığı tahta güvercinleri zaman zaman imparatorun yemek odasına salar ve oradakileri eğlendirirdi. Fakat birgün ters tarafından kalan baş rahip Torriano'yu büyücülükle suçlayarak çalışmalarını durdurmuştur. Bu tahta güvercinlerin bir çeşit planör olduğu sanılmaktadır.

16. ve 17. yüzyıllarda otomatik kuş yapımı, mekanik ilerlemesi ile, saatlerin çalışma prensibinden yararlanılarak, kanatları yay ve çarklarla hareket eden araçların plânları yapılmıştır. Bunlar içinde en ünlüleri, dahi Leonardo da Vinci'nin çizdiği uçak ve helikopter plânlarıdır. Bu devirde Robert Hooke kanatları yaylarla hareket eden bir mekanik kuş yaparak teorik görüşleri uygulama alanına aktarmıştır. Gene bu çağlarda çocuklar arasında canlı uçurtma modasının pek yaygın olduğu bilinmektedir. Çocuklar yakaladık-

ları zavallı kuşların ayaklarına ip bağlayarak bunları uçurtma niyetine uçururlardı. Bu arada mekanik kuş fikri diğer bir biçimde geliştirilmiş ve dahi ustalar çok ilginç havai fişekler yaparak bunları binalar arasına germişler, şenliklere hareket katmışlardır. İp üzerindeki şövalye ve ejderha fişekleri ateşlenmekte, ipler hareket ettirilmekte, böylece temsili bir savaş cereyan etmektedir. Savaşın sonuna doğru ejderha uçup gitmekte, sonra da alevler saçan atı ile şövalye yokolmaktadır. Görüldüğü gibi yedi mekanik kuş serisinde, uçurtmadan başlayarak roket ve mekanik prensiplere doğru yapıcı bir ilerleme vardır.

Ve şimdi de bakalım uçan Türkler ne yapıyor. Avrupalıların uçmak için kendi hayatlarını pek ortaya koyamadıkları yıllarda Türkler büyük bir cesaretle uçuş denemelerine girişmişler ve teoriden çok uygulamaya önem verdiklerini göstermişlerdir. Nitekim Hicretin 400. yılında (MS. 1040) Nişaburlu İmam Cevheri özel olarak hazırladığı iki kanat ile Nişabur Caminin kubbesinden kendisini aşağı bırakmıştır. Ne yazık ki bir süre havada kaldıktan sonra düşerek can vermiştir.

Havacılık tarihine adını yazdıran ikinci Türk Hezarfen Ahmet Çelebi'dir. Cevheriden daha tecrübeli olan Hezarfen ilk önce Okmeydanında kısa mesafeli dokuz deneme yapmıştır. Kendisine asıl ününü kazandıran 1630 yılındaki uçuşunu Evliya Çelebi şöyle anlatıyor:

«Sultan Murad Han Sarayburnunda Sinanpaşa köşkünde temaşa ederken Hezarfen Galata Kulesinin ta zirve-i alasından lodos rüzgârı ile uçarak Üsküdar'da Doğançılara inmiştir. Bundan çok hoşlanan Murad Han kendisine bir kesi altun ihsan eylemiş ve 'Bu adam her ne murad ederse elinden gelir, böyle kimselerin bekası caiz değildir' diyerek Hezarfen'i Cezayir'e sürmüştür.»

Hezarfen'den sonra uçan üçüncü Türk ise Lageri Hasan Çelebidir. Günümüz füzeçiliğinin atalarından sayılan Lageri, IV. Murat zamanında ilk canlı roket denemesini yaparak başarıya ulaşmıştır. Onun deneyini de şöyle anlatır Evliya Çelebi:

«Bu Lageri Hasan elli okka barut macunundan yedi kollu bir fişenk icat eyledi. Sarayburnunda Hünkâr huzurunda fişenge bindi ve şakirdleri (yardımcıları) fitili ateşlediler. Lageri 'Padişahım seni Hüdaya ısmarladım' diyerek diğer fişenkleri ateşleyip rüyu deryayı çırağan eyledi. Fişengi kebirinin barutu kalmadıkta zemine doğru inerken ellerindeki kartal kanatlarını açarak deryaya indi. Sudan çıkıp padişahın huzuruna geldi, zemini pus ederek, 'padişahım İsa Nebi sana selam söyledi' diye şakaya başladı. Bir kese akçe İhsan olunup 70 akçe ile sipahi yazıldı. Sonra Kırım'da Giray Han'a gidip orada merhum oldu. Rahmetli yargan sadıkımız idi. Rahmetullahaleyh.»

İSKENDER VE ARİSTO

Makedonya kralı Filip, oğlu İskenderin öğretmeni olan Aristo'ya kızmıştı.

— *Ne olacak sanki, dedi, senin yerine bir köle tutar, ona baktırım.*

— *Evet majeste, dedi Aristo, o zaman iki köleniz olur.*

* * *

Eski Amerikan dışişleri bakanlarından Cordell Hull, konuşmalarında her zaman bilimsel bir şaşmazlık arayan çok ölçülü bir hatti. Bir gün bir arkadaşı trende ona kırda otlayan güzel bir koyun sürüsünü göstererek «Koyunlara bak! Daha yeni kırkılmışlar» dedi. Hull, sürüye sıkıca bir baktıktan sonra «Evet, bize bakan yanları kırkılmış» diye tasdik etti.